SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszék

OPPONENSI VÉLEMÉNY

Dr. Molnár Tamás „A nemzetközi jogi eredetű normák beépülése a magyar jogrendszerbe" című doktori értekezéséről

Dr. Molnár Tamás doktori értekezése a nemzetközi jogi eredetű normák magyar jogrendszerbe való beépülésének átfogó tudományos elemzésére vállalkozik. Noha a nemzetközi jog és a belső jog viszonyát feldolgozó szakirodalom hazánkban és külföldön egyaránt könyvtárakat tölt meg, a témaválasztás nem illethető kritikai megjegyzésekkel. Éppen ellenkezőleg, egyet kell érteni a szerző előszóban kifejtett azon meggyőződésével, mely szerint a nemzetközi jog és a belső jog viszonya az alkotmányjog és a nemzetközi jog elméletének egyik változatlanul elemzésre érdemes, megválaszolatlan kérdésekben gazdag, örökzöld témaköre. Különös aktualitást kölcsönöz az értekezésben foglaltaknak az elmúlt időszak hazai jogalkotása, melynek a téma szempontjából releváns fejleményei között említhető Magyarország Alaptörvénye és az új alkotmánybírósági törvény elfogadása, valamint a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló törvény módosítása.

A szerző a teljességre törekedve, monografikus igénnyel mutatja be a doktori értekezés középpontjában álló témát. Elemzésének megalapozásaként felvázolja a nemzetközi jog sajátos vonásait, melyek méltán tekinthetők a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának leírására szolgáló különböző tudományos elméletek eredőjének. Ezt követően áttekintést nyújt a monizmus és a dualizmus szembenállásának kialakulásáról, a két irányzat válfajairól és fontosabb képviselőinek nézeteiről, valamint a nemzetközi jog államon belüli érvényesülését biztosító két technika – az adopció és a transzformáció – mibenlétéről. Eme elméleti alapvetés nyomán veszi kezdetét a hazai alkotmányos berendezkedés vizsgálata, melynek során a szerző részletesen ismerteti a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának magyarországi történetét, a hajdani és a hatályos szabályozás hiányosságait és értelmezési kérdéseit, a változatlanul irányadó alkotmánybírósági esetjogot, a nemzetközi jog egyes forrásainak hazai jogrendszerbe történő beépülését, valamint a nemzetközi jog és a belső jog közötti összhang megteremtésének kötelezettségét és lehetséges eszközeit. Az értekezést a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának rendezésére irányuló korábbi kodifikációs kísérletek bemutatása, az új alaptörvényi szabályozás megszületésének ismertetése és a *de lege ferenda* javaslatokkal gazdagított következtetések összegzése teszi teljessé.

Módszerét tekintve az elemzéssel szemben kritikai észrevételek nem fogalmazhatók meg. A kutatás egyes fázisaiban alkalmazott megoldások megfelelően szolgálják a szerző azon célkitűzését, hogy a hazai jogrendszer keretei között – helyenként nemzetközi kitekintéssel gazdagított – átfogó bemutatását adja a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának. Kiemelendő, hogy a szerző a feldolgozás során jól kamatoztatta a gyakorlatban szerzett értesüléseit és tapasztalatait, melyeknek köszönhetően az értekezés – az írás színvonalának és dogmatikai mélységének sérelme nélkül – olyan praktikus problémákkal, példákkal és egyéb ismeretekkel is szolgál, melyek az elvont tudományos fejtegetésekből nem sajátíthatók el. Itt kell jelezni továbbá, hogy az értekezés egy évről-évre egyre inkább érzékelhető hiányosságot is pótol a magyar szakirodalomban. Noha nagy számban jelentek és jelennek meg a témával foglalkozó

tanulmányok és kommentárok, a nemzetközi jog és a belső jog viszonyával foglalkozó, az elméletet és a gyakorlatot átfogó jelleggel bemutató monográfia már három és fél évtizede nem született hazánkban. Egyéb funkciói mellett tehát az értekezés a hazai jogtudomány eme adósságát is törleszti.

A doktori értekezés struktúrája világos, jól tagolt és könnyen áttekinthető. Noha egy konkrét kérdés tudományos feldolgozásának rendszerint számos útja létezik, bízvást kijelenthető, hogy a nemzetközi jog és a belső jog viszonya terén a szerző által kialakított szerkezet tekinthető a legkézenfekvőbb megoldásnak. Ennek ellenére néhány ponton az értekezés szerkezeti egységei között némi aránytalanság figyelhető meg. Így például az opponens megítélése szerint a nemzetközi szerződések megkötésének és belső jogi megjelenítésének eljárásrendjét és a nemzetközi szervezetek határozatait elemző fejezetek terjedelme és részletessége feltűnően eltér a többi szerkezeti egységhez képest. Ezt a strukturális zavart valamelyest ellensúlyozza az a körülmény, hogy ez az a két terület, ahol a hazai jogrendszerben részletszabályokkal is találkozhatunk. Némiképp szokatlannak tűnik az értekezés végén az alaptörvényi szabályozás történeti kontextusba helyezésére hivatott kodifikációs visszatekintés is, ám az itt közölt információk sajátos funkciójára és a kronológiai megfontolásokra figyelemmel nem feltétlenül értékelhető szerkesztési hibaként.

Az értekezés elkészítéséhez felhasznált tekintélyes mennyiségű magyar és külföldi szakirodalom, a nemzetközi szerződések és dokumentumok, az európai uniós aktusok, a nemzetközi és európai uniós bírósági döntések, a külföldi alkotmányok és törvények, a hazai jogszabályok, közjogi szervezetszabályozó eszközök és egyéb anyagok, valamint az alkotmánybírósági döntések hosszú jegyzéke egyértelműen jelzi a szerző szakmai felkészültségét, tudományos olvasottságát és kutatói kvalitásait. Az értekezésben található több mint ezer lábjegyzet következetes és visszakereshető hivatkozási rendszert alkot. Megjegyzendő, hogy az opponens megítélése szerint egy tudományos monográfiában a tankönyvi hivatkozások csak akkor indokoltak, ha az adott információ valamilyen oknál fogva – például a nagy időbeli távolság vagy a tankönyvben közölt ismeretek újszerűsége miatt – más forrásból nem elérhető. Méltánylást érdemel ellenben a Magyar Közlönyre, az Alkotmánybíróság Határozataira és az Európai Unió Hivatalos Lapjára való szabatos hivatkozás, melyre az opponens a szakmai igényesség egyik bizonyítékaként tekint.

A dolgozat nyelvezete alapvetően tárgyilagos és összhangban áll a tudományos közlemények stílusával és hangvételével szemben támasztott követelményekkel. Mindössze néhány helyen figyelhető meg, hogy a szerző – nyilván az érvelés hevében – elszakad a tudományos objektivitástól, és köznyelvi vagy zsurnalisztikai fordulatokhoz folyamodik. Tipográfiai természetű problémaként kell értékelni továbbá a dolgozat szövegében nagy számban előforduló félkövér és kiskapitális kiemeléseket, melyek egy kommentárban vagy egy tankönyvben hatékonyan segíthetik az olvasót, ám egy monografikus műben feleslegesek.

Az értekezés tartalmáról általában véve elmondható, hogy a szerző rendkívül széles ismeretekkel rendelkezik a választott témában, összefüggéseiben látja és értékeli a problémákat, érvelése követhető, következtetései megalapozottak, vagy legalábbis tudományosan védhetők. Megjegyzendő, hogy a feldolgozást összességében jellemző magabiztosság nem utolsó sorban annak tudható be, hogy a szerző már a dolgozat elkészítése előtt is figyelemre méltó munkásságot

tudhatott magáénak a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának területén. Ez a munkásság természetesen beépült az értekezésbe, és az elemzés integráns részévé vált. Bízva abban, hogy a szerző tervezi a doktori értekezés könyv formátumban való megjelentetését, az opponens az alábbi észrevételekkel szeretné segíteni a további munkát:

1. Az értekezés problémafelvetése jól mutat rá a feldolgozásra váró kérdésekre, ám egy megállapítása finomításra szorul. Az opponens megítélése szerint a szocialista nemzetközi jog nem képezett olyan áthatolhatatlan akadályt a nemzetközi jog fejlődése, a nemzetközi kötelezettségek vállalása, valamint a nemzetközi jog és a belső viszonya terén, mint ezt a szerző sugallja (8-9. oldal). Elegendő például arra gondolni, hogy hazánk már a kétpólusú világrend fennállása idején, főleg az 1960-as évek második felétől kezdődően, folyamatosan vállalt új nemzetközi kötelezettségeket és ismerte el számos új nemzetközi szerződés – köztük több haladó szellemiségű emberi jogi egyezmény – kötelező hatályát. Noha a népköztársasági alkotmány a nemzetközi jog és a belső jog viszonyáról hallgatott, a korabeli szakirodalomból az is látható, hogy ekkorra a magyar jogrendszert egyértelműen a dualizmus hatotta át, mely hosszas közjogi hagyományokkal rendelkezik hazánkban és mind a mai napig korszerű alkotmányos berendezkedésnek tekinthető. A szerző által említett „oktrojált védőpajzs" és „izoláció" így legfeljebb az 1950-es években jellemezte a magyar állam nemzetközi joggal szembeni viszonyát. A kétpólusú világrend megszűnését követően természetesen felgyorsult a nemzetközi jog fejlődése, ám ez a politikai, biztonsági, gazdasági, pénzügyi, szociális, környezeti, technológiai és egyéb tényezők komplex sokaságának tudható be. A nyugati világ és a szovjet blokk szembenállásának megszűnése nyilván fontos szerepet játszott ebben a folyamatban, de aligha tekinthető a változások kizárólagos okának.

2. A nemzetközi jog jogi jellegének és sajátosságainak alapos feltárása nélkülözhetetlen eleme a nemzetközi jog és a belső jog viszonyával kapcsolatos vizsgálódásoknak, melynek hiányában a felmerülő kérdések és problémák sem értékelhetők megfelelően. Ezt a körülményt a szerző is felismerte. Lényegre törően és jól mutatja be a nemzetközi jog és a belső jog között tapasztalható alapvető különbségeket, melyek ismeretében még a laikus olvasó számára is érthetővé válik, miért alakultak ki a nemzetközi jog jogi jellegét tagadó, valamint a nemzetközi jog és a belső jog viszonyát eltérő módon leíró elméleti irányzatok.

   Az értekezés a monizmus-dualizmus vita feleslegességét hangoztató és a két irányzat közötti határokat elmosó közvetítő nézetekre sem mulasztja el felhívni a figyelmet. Noha a szerző ennek ellenére változatlan relevanciát tulajdonít a monizmus és a dualizmus megkülönböztetésének, az általa felidézett egyik érv – mely szerint a vita továbbélése főként az államfelelősség intézményének köszönhető – nem igazán meggyőző (45-46. oldal). A nemzetközi bírói fórumok gyakorlatában kikristályosult, valamint az 1969. évi bécsi egyezmény 27. cikkében és az államok felelősségéről szóló 2001. évi tervezet 3. cikkében is megjelenő azon elvárás, melynek értelmében egy állam sem hivatkozhat saját belső jogára abból a célból, hogy a nemzetközi jogból vagy a hatályos nemzetközi szerződésekből fakadó kötelezettségektől szabaduljon, nem a nemzetközi jog primátusát valló monizmus posztulátuma. Mivel egyaránt áthatja a monista és a dualista elméletet és gyakorlatot, ez a szabály – és ekként az államfelelősség intézménye – nem lehet a két irányzat

szembenállásának fő oka, és nem válhat meghatározó jelentőségűvé a diskurzus fennmaradása szempontjából.

Az opponens véleménye szerint a monizmus-dualizmus vita továbbélésének oka két tényezőben keresendő. Egyrészt mind a mai napig nem született – és valószínűleg nem is születhet – egyetemesen elfogadott válasz arra az alapvető kérdésre, hogy a jogrendszer szükségképpen egységes, vagy a nemzetközi jog és a belső jog két külön jogrendszert képez. Másfelől az államok tudományos szempontokat mellőző, pragmatikus és finoman szólva is inkonzisztens gyakorlata olyan jelenségekkel szembesíti a jogtudományt, melyet az kényszeresen megpróbál valamely irányzat dogmatikai keretei között elhelyezni. Következésképp a monizmus-dualizmus vita elsősorban azért maradt fent, mert óriási intellektuális kihívást jelent: érvelésre, magyarázatok keresésére és a másik irányzat képviselőinek meggyőzésére sarkallja az alkotmányjogászok és a nemzetközi jogászok generációit. Ettől még a vita nem válik feleslegessé. Számos ezzel ellenkező – a diskurzus irrelevanciáját állító – nézet sajnálatos bizonyítékául szolgál a világszerte egyre gyakrabban tetten érhető dogmatikai felületességnek és káros pragmatizmusnak, mely olykor alkalmazott tudománnyá degradálja a nemzetközi jog elméletét.

3. Elméleti téren két további észrevételt lehet megfogalmazni a szerző gondolatmenetével kapcsolatban. A szerző szerint „[h]elytelen tehát az [a] megközelítés, amely a nemzetközi jog államon belüli jogba történő bekerülésének és alkalmazásának jogtechnikai szabályaiból következtet egy elméleti kérdésre, tudniillik arra, hogy milyen a két jogrendszer egymáshoz való viszonya” (56. oldal). (Kiemelések mellőzve.) Mivel a monizmus és az adopció, illetve a dualizmus és a transzformáció egymástól elválaszthatatlan kategóriák, a szerző által bírált induktív megközelítés nemcsak abszolút mértékben helyes, hanem ez az egyetlen mód arra, hogy megállapítsuk egy állam berendezkedését és belső jogának a nemzetközi joghoz fűződő viszonyát. Az adopció és a transzformáció így nem függetlenül létező kategóriák és nem választhatók el az elméletektől. Éppen ellenkezőleg, a két technika az elméletekből fakad, azok integráns részét képezi, és kizárólagos jelleggel alkalmas az elméletek gyakorlatban történő leképzésére. A szerző idézett állítása egyébként több ponton is ellentétben áll az értekezésben foglaltakkal, ideértve például rögtön a következő oldalakon szereplő „A monista-adopciós rendszer” és „A dualista-transzformációs rendszer” alcímeket is.

4. Noha a félreértések elkerülése végett kétségkívül szükséges és indokolt az adopciós technika hatásainak és az egyes nemzetközi szerződések önvégrehajtó (*self-executing*) jellegének az elhatárolása, a témában kevésbé járatos olvasó számára talán célszerű lenne megemlíteni, hogy – bár a különbségek ismertetésére a monizmus címszava alatt kerül sor – az önvégrehajtó jelleg a dualizmus keretei között is értelmezhető és alkalmazható. Erre a körülményre egyébiránt az Alkotmánybíróság is rámutatott, mondván „az ún. önvégrehajtó szerződések esetében is szükség van a transzformációra, a szerződés belső jogszabályban történő kihirdetésére”. (7/2005. (III. 31.) AB határozat, ABH 2005, 88. oldal.)

5. Az értekezés kiválóan és szemléletesen mutatja be a nemzetközi jog és a belső jog viszonyával kapcsolatos hazai alkotmányfejlődést, a szabályozással összefüggő vitákat és kritikákat, valamint a releváns alkotmánybírósági megállapításokat. Mindössze

pontosításként jegyzendő meg, hogy a Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvénycikk nem tekinthető az „első írott alkotmányunknak", hiszen az első hazai kartális alaptörvény a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény volt (60. oldal). Ugyancsak a dogmatikai tisztaság érdekében kell szót ejteni róla, hogy a korábbi Alkotmány 7.§ (1) bekezdésében és az Alaptörvény Q) cikk (3) bekezdésében szereplő „vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek" kifejezés még *prima vista* sem csak a nemzetközi szerződéseket jelöli, hanem minden nemzetközi kötelezettséget felölel (75. oldal). Erre utóbb az elemzés is rámutat.

6. A szerző az értekezésben megismétli azt a több ízben hangoztatott álláspontját, mely szerint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak – a nemzetközi szokásjognak, az általános jogelveknek és a nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályainak – generális transzformációja lehetetlen (71-73. oldal). Noha ez a felfogás számos támogatót tudhat magáénak mind a hazai, mind a külföldi szakirodalomban, a szerző érvelése és indokolása hiányérzetet kelt az olvasóban. Egyrészt azt állítja, hogy a generális transzformációnak nincs számottevő európai gyakorlata, ám az összehasonlítást minimális mennyiségű mintára támaszkodva végzi el. Másrészt nem mélyed el kellőképpen a transzformáció intézményében, és nem kínál meggyőző választ arra a kérdésre, hogy ha csak formálisan vagy jelképesen is, de miért elképzelhetetlen a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak belső joggá alakítása. Harmadrészt szemlátomást megfeledkezik arról, hogy a kiinduló tézisének – a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai nem transzformálhatók – cáfolatához egyetlen ellenpélda, egyetlen tisztán és egyértelműen dualista berendezkedésű állam léte is elegendő. Mivel ilyen példaként hozza fel Olaszországot, az érvek egymásra épülő rendszere alapjaiban inog meg. Negyedrészt, ha következetesen végigvezetnénk a generális transzformáció képtelenségével kapcsolatos gondolatmenetet, elkerülhetetlenül arra a tarthatatlan konklúzióra jutnánk, hogy tisztán dualista berendezkedésű állam nem létezik. Hogy erre az értekezésben mégsem került sor, valószínűleg annak tudható be, hogy a szerző – mint már erről szó volt – elutasítja az adopciós vagy a transzformációs technikából az elméletre való következtetés helyességét.

7. A nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak generális transzformációját elutasítva, a szerző úgy véli, hogy a magyar állam – az alkotmánybírósági esetjogtól függetlenül – nem dualista, hanem vegyes berendezkedésű. Ily módon szerinte a nemzetközi jog általánosan elismert forrásai adopció, míg a nemzetközi szerződések speciális transzformáció útján épülnek be a hazai jogrendszerbe (81-82. oldal). Ebben a kérdésben a szerző és az opponens már korábban is eszmét cserélt, mely az értekezésben olvasható utalásokból és hivatkozásokból is kiderül. Mindazonáltal az opponens szükségesnek látja újfent kifejteni a vegyes berendezkedéssel kapcsolatos ellenvetéseit. (Az egyszerűség kedvéért a következő gondolatmenet a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai helyett a nemzetközi szokásjogra fókuszál, már csak azért is, mert a viták középpontjában is többnyire ez a jogforrás áll. Ennek ellenére az érvelés – az érvényesség csorbítása nélkül – a nemzetközi jog egyéb releváns forrásaival is kiegészíthető.) Mivel a monizmus és a dualizmus az egyes nemzetközi jogforrások sajátosságaira tekintet nélkül, egységes egészként kezeli a nemzetközi jogot és írja le annak a belső joghoz fűződő viszonyát, a nemzetközi szokásjog és a nemzetközi szerződések között nem létezik olyan alapvető eltérés, amely indokolttá tenné

a kérdéses viszony jogforrások szerint tagolt vizsgálatát. Némi leegyszerűsítéssel kijelenthető, hogy mindkét jogforrás esetében azonos a jogalkotó, a jog címzettje, a normák érvényességi köre és a szabályozás koordinatív jellege. Tény, hogy az íratlan szokásjogi normák rendszerint homályosak, tartalmuk idővel változik, és keletkezésük módja nagyban eltér a szerződéskötési eljárástól. Mindezen sajátosságai ellenére azonban a szokásjog – az imént említett közös vonásoknak köszönhetően – lényegében hasonlóan viselkedik a belső joggal szemben, mint a szerződések. Ily módon nem fedezhető fel olyan, a nemzetközi jog és a belső jog viszonya szempontjából meghatározó fontosságú különbség a szokásjogi szabályok és a szerződések között, melynek hatására az előbbiek még akkor is csak adopció útján válhatnak a belső jog részévé, ha az utóbbiaknál az állam a transzformációt alkalmazza. A szokásjog egyedi vonásai pusztán technikai problémát jelentenek, és mint ilyen, nem követelik meg az adopciót, így a vegyes berendezkedéssel összefüggő nézeteket sem alapozzák meg. A monizmus klasszikusai egyébként sem azért tekintették egységesnek a jogrendszert, mert a szokásjog megítélésük szerint nem transzformálható. A jogrendszer egységének gondolata ennél jóval mélyebben gyökerezik: például politikai, szociológiai, ismeretelméleti vagy világnézeti megfontolásokból ered. A monista irányzat szerint tehát a szokásjog adopciója nem oka, hanem okozata a jogrendszer egységének. Ezért ha a szokásjog transzformációjának vélt lehetetlenségére hivatkozva arra az álláspontra helyezkedünk, hogy – a szerződések kapcsán tapasztalható dualista gyakorlat ellenére – a szokásjogi normák tekintetében a belső jog kizárólag monista berendezkedésű lehet, azzal nemcsak indokolatlan különbséget teszünk a nemzetközi jog két fő forrása között, hanem az ok és az okozat felcserélésével logikai hibát is vétünk az érvelés során. Mindent egybevetve, a vegyes berendezkedés tudományos szempontból értelmezhetetlen kategória: egyszerre feltételezi a nemzetközi jog és a belső jog egységét és függetlenségét, noha premisszáikat és következtetéseiket tekintve a monizmus és a dualizmus egymást kizáró elméletek. (Ld. Sulyok Gábor: A nemzetközi jog és a magyar jog viszonya, in Jakab András – Takács Péter (szerk.): A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005: Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás. II. kötet. Gondolat Kiadó – ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2007. 947-948. oldal.)

Ezzel együtt említést és tiszteletet érdemel, hogy korábban, az Alkotmány 7.§ (1) bekezdéséről írott kommentárjában a szerző a magyar állam berendezkedését tisztán dualistaként jellemezte, így – személyes meggyőződését háttérbe szorítva – az alkotmánybírósági esetjoggal összhangban álló iránymutatással szolgált a jogalkotó, a jogalkalmazó és a laikus olvasó számára. (Ld. Jakab András – Molnár Tamás – Sulyok Gábor: 7.§ (Nemzetközi jog és belső jog; jogalkotási törvény), in Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. I. kötet. Második, javított, bővített kiadás. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 371. oldal. Molnár Tamás kommentárja.)

8. A szerző helyesen mutatja be a nemzetközi jogi eredetű normák belső jogforrási hierarchiában elfoglalt helyzetét, sajátos viselkedését és alkalmazási, eljárási természetű elsőbbségét. Mindössze érdekességként kell jelezni, hogy míg a nemzetközi jog forrásai egyenrangúak, addig a belső jog részévé vált nemzetközi jogi eredetű normák a belső jogforrási hierarchia különböző szintjeire épülnek be. Ennek azonban különösebb gyakorlati jelentősége nincs, mivel a belső jog részévé vált nemzetközi jogi eredetű normák ütközése esetén az ellentétet a nemzetközi jog szintjén kell feloldani – a belső jog ennek a folyamatnak

kizárólag az eredményére reflektálhat akkor, amikor az érintett normák valamelyikének elsőbbséget biztosít.

9. A nemzetközi bíróságok kötelező és végrehajtandó döntéseinek kihirdetése kapcsán a szerző úgy véli, hogy a kihirdető jogszabály szintjének a nemzetközi vita alapjául szolgáló nemzetközi szerződést kihirdető jogszabály szintjéhez kell igazodnia (213, 218. oldal). Ez kétségkívül logikus felvetés, bár az opponens úgy véli, hogy a 2005. évi L. törvény 13.§ (4) bekezdésének szövege – a nemzetközi szerződések kihirdetésére vonatkozó rendelkezés „értelemszerű alkalmazására" való utasítással – nem szolgál kellően konkrét iránymutatással a jogalkotó számára, és ezen az alapon bírálattal illethető. (Ugyanez a nemzetközi szervezetek kötelező erejű határozatainak kihirdetéséről szóló 12.§-ról és 12/B.§ (1) bekezdéséről is elmondható, melyek a „megfelelő alkalmazás" fordulatot tartalmazzák.) Ide kívánkozik továbbá, hogy a doktori értekezés kéziratának lezárását követően, 2012. október 16. napján megszületett a döntés az Európai Unió Bírósága előtt zajló C-364/10. számú ügyben (Magyarország v. Szlovák Köztársaság). A szerző előzetes álláspontja szerint az ítéletet törvényi formában, a Magyar Közlönyben ki kellene hirdetni. A jelen sorok írásáig a gyakorlat nem igazolta ezt a felvetést, és az országgyűlési irományok között sincs nyoma ilyen tárgyú törvényjavaslatnak. Ha ez marad a helyzet, a jogalkotó és a szerző eltérő értelmezése egyaránt felülvizsgálatra szorul annak megállapítása céljából, hogy melyik tekinthető helyesnek.

10. Az opponens meggyőződése szerint a nemzetközi jog és a belső jog összhangjának vizsgálatáról szóló – a korábbi kéziratban még kissé rövidre szabott – szerkezeti egység kibővítésével egyértelműen profitált a doktori értekezés. Ez a témakör számtalan érdekes és feldolgozásra váró dogmatikai kérdést rejt, ezért mindenképpen örvendetes a nagyobb terjedelemben történő kifejtése.

11. Köztudott, hogy az Alaptörvény elfogadása olyan jogszabályi változások katalizátora volt, melyek számottevő mértékben érintették a nemzetközi jog és a belső jog viszonyát is. Ilyen változásokat hozott például az új alkotmánybírósági törvény, melynek célirányos bemutatásáról és értékeléséről a szerző sem feledkezik meg. Az opponens mindössze néhány észrevételt kívánt tenni az értekezés érintett részéhez. Egyrészt a nemzetközi szerződések előzetes normakontrolljáról szóló rendelkezéseknek létezik egy olyan – a *lex specialis derogat legi generali* logikai elvére és a korábbi alkotmánybírósági törvény hagyományaira támaszkodó – olvasata is, mely az indítványozók körét a köztársasági elnökre és a kormányra szűkíti le. Másrészt kívánatos lenne az olyan eljárásokat is néhány mondat erejéig bevonni a vizsgálódás körébe, mint az egyedi normakontroll, az alkotmányjogi panasz, a népszavazás elrendelésével összefüggő országgyűlési határozat felülvizsgálta, vagy az alaptörvényi rendelkezések értelmezése. Harmadrészt a szerzőtől eltérően az opponens a nemzetközi jog és a belső jog összhangjának szempontjából kimondottan aggályosnak tartja az utólagos normakontroll indítványozói körének beszűkülését, melyet az alkotmányjogi panasz intézménye – jellegéből adódóan – aligha képes ellensúlyozni (268. oldal).

12. Hivatalos bírálatának végén, de változatlanul a mű jobbá tételének szándékával, az opponens már csak néhány másodlagos jelentőségű tényezőre szeretné felhívni a szerző figyelmét: a nemzetközi jog különleges alanya nem a „Vatikán", hanem az „Apostoli Szentszék" (19. oldal),

Johann Jacob Moser (1701-1785) és Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) nem voltak a szó szoros értelmében vett kortársak (25. oldal), legalább egy helyen felesleges, szó szerinti önismétlés található az értekezés szövegében (213, 218. oldal), és a „közjogi szervezetszabályozó eszköz" kifejezés helyett az „állami irányítás egyéb jogi eszköze" szerepel (257. oldal).

Az opponens a nyilvános vitán további kérdéseket nem kíván feltenni, de kéri a szerzőt, hogy belátása szerint reagáljon a fenti észrevételekre.

Mindent egybevetve, Dr. Molnár Tamás körültekintően aktualizált és kiegészített doktori értekezése mind formai, mind tartalmi szempontból értékes tudományos munkának minősül, mely hozzájárul a nemzetközi jog és a belső jog viszonyának pontosabb megértéséhez, egy régóta fennálló hiányt pótol a hazai szakirodalomban, és magában rejti a jogalkotásban és a jogalkalmazásban való közvetlen gyakorlati hasznosítás lehetőségét.

Mindezekre tekintettel, az opponens tisztelettel javasolja a Bíráló Bizottságnak és az Eötvös Loránd Tudományegyetem érintett testületeinek a doktori fokozat Dr. Molnár Tamás részére történő odaítélését.

Győr, 2012. november 29.

Dr. Sulyok Gábor
habilitált egyetemi docens